

IOAN SLAVICI, COLABORATOR AL PROFESORILOR INSTITUTULUI PEDAGOGIC-TEOLOGIC DIN ARAD ÎN ULTIMELE TREI DECENII ALE SECOLULUI AL XIX-LEA

Maria Alexandra PANTEA

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, Arad

Abstract

The formation of an intelligentsia among Orthodox Romanians from Transylvania in the second half of the 19th century had a strong impact on Romanian society, making an important contribution to its modernization. The affirmation of cultural personalities like Ioan Slavici and his collaboration with the teachers of the Pedagogical-Theological Institute in Arad had a role in the development of national consciousness and in the formation of a national solidarity, which made the Hungarianization policy put into practice by the political class in Budapest not have the expected result. The collaboration between Ioan Slavici, Vasile Mangra and Roman Ciorogariu had a strong impact, both in Arad and in Bucharest, the names of the teachers from Arad becoming more and more well-known and appreciated in the Bucharest world as well.

Keywords

Romanians, institute, church, teachers, letters, newspapers

Născut pe meleaguri arădene și format pe băncile școlilor din monarhia dualistă, Ioan Slavici a desfășurat o intensă activitate cultural-publicistică la București remarcându-se ca un important susținător al cauzei românești. Legat de locurile natale și cunoscând importanța Aradului și a școlilor sale pentru românii din monarhia dualistă, Ioan Slavici a avut o serie de legături și cu profesorii ai Institutului Pedagogic-Teologic din Arad. Prin acest articol am analizat corespondența dintre Slavici și profesorii arădeni Vasile Mangra și Roman Ciorogariu, pentru a încerca să scot în evidență rolul pe care legătura dintre cei trei intelectuali l-a jucat în procesul de modernizare și de dezvoltare a conștiinței naționale la românii din Transilvania în perioada de sfârșit a secolului al XIX-lea și de început a secolului al XX-lea. Din atitudinea celor doi profesori reiese și rolul important al înaltului cler ortodox român în cadrul acestui proces.

În corespondența dintre Slavici și Mangra profesorul arădean îl informează pe Slavici despre evenimentele petrecute la Arad. Cu ajutorul lui Slavici unii intelectuali arădeni, ca Vasile Mangra, Roman Ciorogariu și Ioan Russu Șirianu, au ajuns să fie cunoscuți și apreciați în cercurile de la București, o parte dintre ei devenind chiar membri ai Academiei Române. Corespondența dintre Slavici, Mangra și Ciorogariu reflectă problemele societății românești din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea și sunt o expresie a schimbărilor care se produceau atunci în societatea românească. Este perioada în care procesul modernizării pătrunde și în lumea satului românesc, acolo unde, prin intermediul unor publicații ca *Tribuna* sau *Biserica și Școala*, ajung cele mai importante informații. Corespondența analizată prezintă atât o lume românească aflată într-o transformare profundă, cât și câțiva lideri ai românilor din monarhia dualistă, care aveau diferite opțiuni în plan politic, dar erau preocupați de cauza națională și căutau soluții pentru ca românii să obțină cât mai multe drepturi.

Format la Viena în spiritul ideilor junimiste, apoi colaborator al celor mai importanți lideri ai Junimii, tânărul șirian avea să fie un susținător al unității naționale. Referindu-se la începutul activității publicistice și culturale a lui Mangra, scriitorul nota: „părintele V. Mangra era unul dintre cei mai zeloși propagatori”¹.

Activitatea desfășurată la Arad de Mangra a fost apreciată de Slavici, între ei existând o interesantă corespondență încă din 1874, când profesorul arădean era redactorul periodicului *Lumina*. Pentru ziarul arădean Slavici a realizat un

¹ Ioan SLAVICI, *Amintiri*, Litera Internațional, București-Chișinău, 2003, p. 86.

studiu dedicat învățământului. Colaborarea a continuat și în anii care au urmat, când Slavici trimitea de la București cele mai importante lucrări. I-a trimis lui Vasile Mangra un catalog al cărților românești care se găseau în librăria Socec et Comp, dar și lucrarea lui Titu Maiorescu, *Criticele*, îndemnându-l pe profesorul arădean în scrisoare să le citească, fiindcă va fi mulțumit².

Referindu-se la propaganda culturală făcută încă din tinerețe, Slavici arată că a colaborat cu numeroși intelectuali transilvăneni. În cazul Aradului, printre aceștia se distingeau „redactorii foii *Biserica și școala*, Gherasim Serb, Const. Gurban și Vichenție (în urmă Vasilie) Mangra, precum și Romul Ciorogariu”³. Activitatea sa a fost apreciată și de Miron Romanul, ajuns episcop al Aradului în perioada 1873-1874, acesta propunându-i tânărului scriitor să se întoarcă la Arad, unde exista un „teren de activitate” potrivit cu „înclinațiile sale”⁴. Acest lucru nu s-a putut concretiza din cauza problemelor de sănătate ale lui Slavici, care a fost nevoit a sta mai mult la Viena pentru a se recupera⁵. Numirea lui Miron Romanul ca mitropolit la Sibiu în urma decesului lui Andrei Șaguna a făcut ca pesta câțiva ani Slavicii să înceapă o intensă activitate în Transilvania.

În perioada 1875-1884 Slavici și-a desfășurat activitatea la București, printre junimiști, de care a fost puternic influențat. Din 1877 a făcut parte din redacția ziarului *Timpul*, condus de Titu Maiorescu, unde s-a ocupat de partea literară și de politica externă. Transformat în organul de presă al Junimii, *Timpul* a fost primul ziar românesc care a acordat o atenție deosebită românilor din monarhia dualistă, plecând de la ideea unității național-culturale. În acest context, Ioan Slavici a publicat o serie de informații privind situația românilor din Transilvania, dintre care o parte proveneau din corespondența sa cu profesorul Vasile Mangra. În paginile ziarului *Timpul* au apărut date interesante despre românii din monarhia dualistă. Potrivit scrisorii din 15 martie 1883 pe care Mangra o trimite lui Slavici, unul dintre articolele publicate de Slavici în ziarul bucureștean se referea la situația din Ardeal și a avut urmări și în Arad, unde a „produs o impresie asupra cititorilor pe care nu ți-o pot descrie”. Vasile Mangra îl roagă pe Ioan Slavici să trimită la Arad, la redacția ziarului local *Biserica și Școala*, numărul 50 al ziarului *Timpul*.

² Vasile MANGRA, *Corespondență*, vol. II, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007, p. 267.

³ I. SLAVICI, *Amintiri*, p. 261.

⁴ I. SLAVICI, *Amintiri*, p. 261.

⁵ V. MANGRA, *Corespondență*, vol. II, p. 260.

De la Arad, Vasile Mangra a trimis la București numeroase numere ale ziarului *Biserica și Școala*, dar și alte lucrări care erau tipărite la tipografia diecezană din oraș. Într-o scrisoare din 6 iulie 1882 trimisă lui Slavici, profesorul Mangra arăta: „cu poșta de azi îți trimit 40 de florini pentru 22 exemplare din *Nuvele din popor* și 30 de exemplare din *Biserica și Școala*”⁶. În scrisoarea din 21 martie 1882 Mangra îi mulțumește lui Slavici că a trimis la Arad portretele reginei și îl roagă să mai trimită vreo 5-6 portrete și 15-20 de exemplare din *Nuvele din popor*, pentru a le vinde în Duminica Tomei, când are loc o întrunire a sinodului eparhial. Din corespondența celor doi putem constata că Mangra a contribuit la răspândirea unor cărți publicate la București, care au ajuns până în satele arădene, fapt ce a contribuit la trezirea conștiinței naționale în rândul preoților, iar Slavici a promovat publicația oficială a Episcopiei Aradului în lumea bucureșteană. Tot Mangra a fost cel care trimitea date pentru ca Slavici să elaboreze diferite lucrări referitoare la românii din monarhia dualistă. Este reprezentativă în acest sens scrisoarea trimisă de Slavici în 23 aprilie 1881.

În 1884 Slavici s-a stabilit la Sibiu, unde a pus bazele ziarului *Tribuna*. Referindu-se la activitatea desfășurată de scriitor la Sibiu, Roman Ciorogariu arăta că este cel care a „creat starea aceea agitată națională care a pregătit calea pentru Memorand”.

Printre colaboratorii și susținătorii săi a fost și Vasile Mangra. În scrisoarea trimisă de Slavici lui Mangra în 11 aprilie 1884 îl anunță că în zilele următoare va apărea primul număr al *Tribunei*, unde va fi prezentat programul ziarului. Slavici îi cere sprijinul lui Mangra: „sper că te unești cu noi și îmi vei da toată sprijinirea”⁷. Într-o scrisoare din decembrie 1884 Mangra arată că greutățile cu care s-a confruntat *Tribuna* în primele luni se datorează faptului că a apărut „pe neștiire”, fără ca românii să fie anunțați din timp. Astfel publicul „român cu greu poate înțelege valoarea unui jurnal serios ca *Tribuna*”. În lunile care au urmat noul ziar s-a răspândit în tot spațiul românesc, fiind citit de toate categoriile sociale. În scrisoarea din 26 ianuarie 1886 Mangra arată că „*Tribuna* e citită de toți oriunde, oricând”. Într-o altă scrisoare Mangra arată că în Arad oamenii sunt grupați în jurul *Tribunei*, pentru că apără cauza românească. În paginile *Tribunei* s-au scris importante articole despre politicienii arădeni ca Ioan Popovici-Desseanu, Mircea V. Stănescu

⁶ Arhivele Naționale Serviciul Județean Arad, *Fond Xerografii*, dos. C. 16.

⁷ Arhivele Naționale Serviciul Județean Arad, *Fond Xerografii*, dos. C. 16.

sau episcopul Ioan Mețianu. Implicarea lui Mangra în susținerea *Tribunei* și existența unor legături ale sale cu unii lideri ai românilor a supărat conducerea episcopiei arădene, care l-a sancționat dur, ajungându-se până la destituirea lui de la catedră. În mai multe scrisori trimise lui Slavici, Mangra scoate în evidență atitudinea episcopului Ioan Mețianu pentru care „Tribuna mai bine nu ar exista”. Se mai arată că Mețianu este cel care a aruncat „semința vrajbei” între susținătorii *Tribunei* din Arad. Un aliat al episcopului Mețianu a fost și Iosif Goldiș. În scrisoarea din 4 februarie 1886 Mangra îi prezintă lui Slavici conflictele care se manifestau în rândul intelectualilor arădeni. Arată că Reuniunea Femeilor din Arad, cu sprijinul *Tribunei* din Sibiu, a organizat un concert pentru adunarea unor fonduri necesare Școlii de Fete, dar directorul Institutului Pedagogic-Teologic a interzis tinerilor de la Teologie să participe. În scrisoarea din 22 februarie 1887 Mangra scrie despre conflictul dintre „profesori și seminariști”, care s-a extins și a dus și la apariția unui conflict între profesorii institutului și directorul Iosif Goldiș. Acesta din urmă a fost nevoit a se retrage atât din funcția de profesor, cât și de director. Mangra susține că Goldiș, deși nu corespundea nici funcției de director și nici măcar celei de profesor la o școală confesională cum era Institutul Pedagogic-Teologic, a fost numit de episcopul Mețianu pentru a supraveghea mai bine activitatea unor profesori, fapt ce a creat un conflict în care au fost antrenati și elevii institutului. Unii dintre elevi nu au mai respectat ordinea și disciplina în școală și la internat. În aceste condiții profesorii institutului, împreună cu Mangra, nu s-au „mai conformat capriciilor lui” și au pretins ca directorul institutului să țină cont și de părerile lor. După retragerea lui Goldiș a fost restabilită ordinea, iar o parte dintre elevi au fost sancționați.

Grație colaborării cu profesorii arădeni, unele lucrări scrise de Ioan Slavici au ajuns și în școlile din Episcopia Aradului, fapt ce a nemulțumit autoritățile de la Budapesta. Prin circulara nr 2429 din 1896 episcopul Aradului, Ioan Mețianu, comunică decizia autorităților maghiare de „consemnare a cărților a căror întrebuințare în școli este oprită” și dacă nu se respectă vor fi penalizați învățătorii. Printre cele 80 de titluri apare și manualul de Istorie Universală, partea a II-a, publicat de Ioan Slavici la București, și care din 1893 s-a folosit și în școlile arădene.

Prima pagină a lucrării reeditate de Ioan Russu în 1885

Sursă: Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad

În unele dintre scrisorile trimise de Mangra lui Slavici, profesorul Preparatoriei arădene amintește de situația școlii arădene. În scrisoarea trimisă în 16 decembrie 1884 Mangra amintește că protopopul Aradului și catihetul Institutului Pedagogic-Teologic, Ioan Russu, chiar dacă era bolnăvicios, dorea tipărirea *Fabulelor* publicate de Țichindeal în 1814. În urma colaborării dintre Mangra și Slavici, care l-au sprijinit atât financiar, cât și material pe Russu, a fost posibilă reeditarea volumului de fabule în 1885 la tipografia diecezană din Arad. Volumul s-a bucurat de mare succes și a fost folosit și de intelectualii din România.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, odată cu înființarea *Tribunei Poporului* la Arad de către Russu Șirianu cu sprijinul lui Slavici, orașul de pe Mureș a devenit un important centru politic pentru românii din Transilvania. Un rol important în apariția *Tribunei Poporului*, iar din 1903 a *Tribunei*, l-a avut profesorul Roman Ciorogariu, un apropiat al lui Mangra și Slavici, care a susținut ideile tribuniștilor și memorandiștilor. În perioada 1903-1912 Roman Ciorogariu s-a îngrijit de *Tribuna*, iar prin strădania sa publicația arădeană a devenit unul dintre cele mai importante ziare din Transilvania, unde au fost publicate articole scrise de intelectualii români transilvăneni de marcă din epocă. Când în ședința solemnă din 12 iunie 1921 Roman Ciorogariu a devenit membru al Academiei Române, președintele secției de istorie, Ioan Lupaș, argumenta astfel alegerea:

„timp de jumătate de secol a purtat părintele Ciorogariu un strălucit condei de ziarist. În revistele și ziarele sale arădene a publicat o serie întregă de articole și considerațiuni asupra diferitelor probleme ale vieții naționale românești”⁸.

Prin scrisorile trimise de Ciorogariu, Slavici era anunțat de evenimentele din Arad. Epistolele reflectă și situația din interiorul Bisericii Ortodoxe. Ciorogariu, în calitate de director al Institutului Pedagogic-Teologic, cunoștea bine frământările din sânul acesteia. În scrisoarea trimisă de Slavici lui Ciorogariu la 2 iunie 1902 acesta îl anunță că acel ce a fost profesor al institutului, Vasile Mangra, a fost numit în funcția de episcop al Aradului.

⁸ Liviu MĂRGHITAN *Academicieni originari din județul Arad*, Fundația Moise Nicoară, Arad, 2004, p. 32.

Slavici îi propune lui Ciorogariu ca prin noul episcop să se realizeze o „apropiere între români și maghiari”, pentru o viață mai prosperă. Slavici îi transmite lui Mangra prin profesorul Ciorogariu „felicitări călduroase”. Din păcate, planurile celor doi nu au putut fi puse în practică, pentru că nu a fost recunoscută alegerea lui Mangra ca episcop, iar în funcția de episcop al Aradului a ajuns Ioan I. Papp.

Prin intermediul lui Slavici, Ciorogariu și Mangra au fost puși în contact cu importante personalități din România. În scrisoarea din 13 august 1900 Slavici îi cere profesorului arădean să-l aștepte în gara din Arad pe Ioan Kalinderu, administratorul domeniului Coroanei, care era însoțit de 5 funcționari. Ajuns la Arad, omul de încredere al regelui Carol I a fost puternic impresionat de activitatea tribuniștilor arădeni, grupați în jurul *Tribunei Poporului*, pe care i-a felicitat, pentru că „aduc foloase poporului”⁹. Între intelectualii români s-au stabilit legături puternice. În toamna anului 1900 Ciorogariu îi trimitea lui Kalinderu diferite broșuri prin intermediul lui Slavici.

Prin colaborarea dintre Slavici și o parte a profesorilor arădeni, Institutul Pedagogic-Teologic a devenit una dintre cele mai importante școli pedagogice din spațiul românesc, dar și un puternic centru al mișcării naționale românești. Cu ajutorul lui Slavici au ajuns la școala din Arad cele mai importante cărți scrise în România, în timp ce lucrările profesorilor arădeni au circulat și peste Carpați. Prin activitatea profesorilor arădeni Vasile Mangra și Roman Ciorogariu, sprijiniți de Ioan Slavici, s-au făcut pași importanți pentru trezirea conștiinței naționale și realizarea Marii Unirii.

Slavici, Mangra și Ciorogariu au fost printre cei mai importanți tribuniști, care prin activitatea lor au susținut lupta pentru drepturi politice și naționale ale românilor din Transilvania. Legăturile dintre intelectualii arădeni sunt expresia solidarității sociale care la începutul secolului al XX-lea a cuprins întreaga societate, de la „vlădică până la opincă”, și a pregătit mărețul act de la 1 Decembrie 1918.

⁹ Roman CIOROGARIU, *Studii și documente*, Editura Episcopiei Ortodoxe, Oradea, 1981, p. 365.